

ALEXANDER RUBEL (coord.), *Romanizarea. Impunere și adeziune în Imperiul roman*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, 321 p.

Lucrarea care face obiectul acestei scurte prezentări se circumscrie unor preocupări mai vechi în cadrul studiilor consacrate romanizării. Deși interesul pentru această problematică complexă este veche, se constată, mai ales în Occident, apariția unor concepte sau viziuni științifice noi care sunt deloc sau foarte puțin cunoscute în țara noastră.

Volumul de față adună rezultatele unor cercetări, de dată recentă, cu privire la studiul romanizării, materiale ce au fost prezentate în cadrul unei conferințe internaționale la Iași, în octombrie 2009.

Tema anunțată în titlu cuprinde trei secțiuni, care însumează 16 articole acoperind principalele aspecte ale istoriei romanizării, precum și considerații asupra rolului elementului roman din diferitele zone ale Imperiului.

Secțiunea *Romanizarea ca provocare* deschide volumul, debutând cu studiul lui Alexander Rubel,

intitulat *Problema romanizării în contextul românesc. Situația actuală și perspective noi* (p. 13–27) în care este prezentată imaginea de ansamblu a noilor aspecte privind stadiul cercetării romanizării și a fenomenului de aculturație. O altă latură pe care autorul o tratează este aceea a poziției cercetării istorice a Antichității în România în raport cu tema romanizării pentru ca, în final, să propună câteva inițiative realizabile care ar îmbunătăți situația pe viitor.

Următorul articol este cel semnat de Federico Santangelo, *Romanizarea Italiei. Noi perspective: o nouă problemă* (p. 28–39). Scopul intervenției este acela de a discuta despre romanizarea Italiei, deși preocupările în ce privește această problemă sunt vechi. Autorul discută romanizarea Italiei din mai multe puncte de vedere, unul dintre ele fiind acela al situației Italiei romane așa cum este privită cei mai mulți dintre istoricii romani. Scopul urmărit de

F. Santangelo este acela de a aduce în discuție noile contribuții ale istoricilor cu privire la romanizarea Italiei. Toate aceste intenții au ca scop prezentarea unor probleme noi care îi preocupă atât pe istorici, cât și pe arheologi, și care se ocupă de studiul altor zone ale fostului Imperiu roman.

Studiul lui Sebastian Schmidt-Hofner intitulat *Integratio humiliorum. Despre impunerea dreptului roman în perioada imperială* (p. 40–72) prezintă și analizează în ce măsură instituționalizarea justiției în perioada imperială a fost determinată de tendința suverană de centralizare și de unde provine cererea sporită a cetățenilor simpli pentru ca împăratul să le facă dreptate. Alte subpuncte supuse analizei de către autor sunt: formarea principiilor de funcționare și factorii de dezvoltare ai aparatului juridic imperial, întrucât centralizarea justiției a suferit schimbări majore pe parcursul secolelor III–IV p. Chr.

Următoarea contribuție aparține lui Johannes M. Geisthard și este intitulat *O elită militară a Imperiului? Senatorii în serviciul Împăratului și termenul viri militares* (p. 73–96). Întrebarea de la care pornește acest studiu este dacă se poate vorbi de *viri militares*. Autorul aduce opinii pro și contra în susținerea acestei ipoteze, utilizând atât surse antice, cât și opiniile cercetătorilor contemporani.

A doua secțiune a volumului este *Studii de caz în Orbis Romanum*, primul articol dedicat acestei teme fiind *Romanizare sau rezistență celtă? Considerații despre orașele „mici” din nord vestul Spaniei* (p. 99–116), în care Felix Teichner ia în discuție, plecând de la denumirea și delimitarea Spaniei antice, etapele romanizării în Peninsula Iberică. Autorul încearcă să delimiteze zonele ocupate de celți de cele în care locuiau iberii. De un real folos se dovedește harta de la fig.1 (p. 100) ce oferă o imagine de ansamblu asupra așezărilor indoeuropene celtice, precum și harta de la fig. 2 (p. 104) care ne arată densitatea comunităților privilegiate atestate pe întreaga *Hispania Romana*.

Trecând mai departe, ajungem la studiul lui Michael Meyer intitulat *Romanizare? Despre influența romană în Germania Magna în epoca imperială* (p. 117–133) în care autorul își propune să discute despre ideile, conceptele, tehnologiile și structurile preluate de către *barbari* din lumea romană și nu de descoperirile provenind din mediul roman. Un alt aspect pe care M. Meyer îl supune problematizării este acela al semnificației proprii care au primit-o obiectele romane și felul în care au fost integrate în cultura lumii barbare.

În articolul denumit *Problema așa-numitului „teritoriu militar” în provincia romană Germania Inferior* (p. 134–146), Norbert Hanel tratează o serie de probleme de ordin general privind așa numitul teritoriu militar din provincia Germania Inferior, privite din perspectiva izvoarelor arheologice, precum și importanța prezenței armatei în teritoriile nou integrate în Imperiu. Pe lângă rolul său principal de a asigura pacea și stăpânirea romană, de o parte și de alta a granițelor, armata a contribuit prin prezența sa, direct și/sau indirect, la romanizarea populației

civile din acele regiuni. Trebuie remarcat trimiterea eronată la figura 1, (p. 136) unde autorul articolului menționează, în text, că este vorba de o hartă cu cele mai multe descoperiri de epigrafe ale acestor *prata militares* din Spania, 19 la număr, însă figura 1 este imaginea unei inscripții lapidare de la Sankt Augustin-Meden, nefiind vorba de nici o hartă la această trimitere. O altă trimitere greșită se află la p. 139 unde autorul face trimitere la textul inscripției de la Sankt Augustin-Meden (fig. 2); la această trimitere se află însă o hartă cu răspândirea *cippi*-lor aparținând legiunii IV Macedonica, hartă care, pe lângă textul deficitar, nu prezintă nici o scară a distanțelor. Articolul se încheie cu harta de la fig. 3, la care nu se face nici o trimitere în text.

O altă contribuție interesantă este cea a lui Iulian Grigoraș, intitulată *Batavii și politica Romei de organizare a limesului renan* (p. 147–169). În acest studiu, autorul caută să încadreze din punct de vedere juridic raporturile pe care batavii le-au avut cu Roma. Demonstrația lui I. Grigoraș se bazează atât pe informații oferite de literatura antică, cât și pe rezultatele cercetării arheologice. În fine, o surpriză dezagreabilă este cea a notelor de subsol din text, care apar în limba engleză/franceză în timp ce textul este scris în limba română.

Michael Sommer, în articolul intitulat *Copii Zenobiei. Cât de roman era Orientul roman?* (p. 170–178), pornind de la două întâmplări petrecute în Antichitate, cazul apostolului Paul și cazul reginei Zenobia și al fiului ei Vaballathus, încearcă să interpreteze calitatea de cetățean roman prin celor două exemple oferite, privite din perspectiva dominației romane în provinciile sale orientale. Așa cum conchide autorul, prezența Romei a influențat în mod vizibil viața tuturor oamenilor indiferent de rangul social sau apartenența etnico-culturală. În momentul în care localnicii preluau elemente specifice lumii romane – drept roman, soldații romani, moneda romană, dar și elemente lingvistice – nu mai putea fi vorba de o romanizare de „suprafață”, aceștia deveneau romani.

Secțiunea *Lumea daco-romană* este deschisă de articolul semnat de regretatul profesor Vasile Lica intitulat *Geții și dacii față cu hellenizarea și romanizarea* (p. 181–191). Autorul conturează o schiță a relațiilor geților și dacilor cu mediul helenic și elenistic, inclusiv cel macedonean, dar și cu cel latinofon, dinainte de cucerirea Daciei. O altă problemă dezbătută este aceea a studierii multitudinii de probleme cu care se confruntă Roma în relațiile cu geții și dacii înainte de provincializare. Aceste premise ne oferă cadrul necesar înțelegerii nuanțate a procesului de aculturație/romanizare din teritoriile ocupate de dacii aflați în afara teritoriilor ocupate de romani.

În continuare ajungem la studiul lui Radu Ardevan, denumit *Romanizați și romanizânți în Dacia. Studiu de caz privitor la construirea civilizației daco-romane* (p. 192–200) în care se tratează problematica romanizării Daciei. Elementele implicate într-un astfel de proces al romanizării, cât și aportul fiecărui element în parte, pot duce la concluzia că în

Dacia se poate vorbi de o populație romanizată, cât și despre existența unor grupuri de romanizanți.

O altă contribuție interesantă este cea a lui Alexandru Popa, *Importuri provincial-romane și romanizarea în hinterlandul provinciilor romane Dacia și Moesia Inferior* (p. 201–221). Acest studiu își propune să demonstreze ipoteza conform căreia populația din hinterlandul limesului daco-moesic a fost romanizată încă din perioada de existență a provinciei romane Dacia, pe baza materialelor arheologice. În elaborarea studiului, autorul a utilizat materiale arheologice din teritoriile dintre Carpații Orientali și Nistru și Carpați și Dunărea de Jos, încadrându-se cronologic între sfârșitul secolului I a. Chr. și a doua jumătate a secolului III p. Chr. De un real folos ne este harta de la fig. 6 (p. 209), în care sunt cartate descoperirile de obiecte de origine provincial-romană în teritoriul studiat de autor; precum și harta de la figura 8 (p. 212) unde este prezentată distribuția amforelor de tip Šelov C și a variantelor sale. Expresivă este și diagrama de la figura 7 (p. 211), care analizează condițiile de descoperire a amforelor romane, ca și figura 9 (p. 212) cu distribuția cronologică a descoperirilor de amfore romane din hinterlandul provinciilor Dacia și Moesia Inferior. De remarcat harta de la figura 10 și tabelul de la figura 11 de la aceeași pagină 214. În final, Al. Popa conchide că în spațiul avut de el în vedere se poate vorbi de anumite influențe romane asupra culturii materiale a populației de la nord de Dunăre dar răspândirea recipientelor de origine provincial romană nu reflectă, în mod obligatoriu, procesul de romanizare în conformitate cu definițiile acceptate în literatura de specialitate.

Următorul studiu este semnat de Dan Aparaschivei, și este intitulat *Câteva aspecte privind elitele și raporturile urban-rural în provincia Moesia Inferior* (p. 222–232) în care își propune să identifice relația dintre elitele rurale și cele urbane, influența și interacțiunea liderilor comunităților rurale cu centrul administrativ urban în circumscripția căruia se aflau, precum și glosări legate de titulatura folosită pentru așa-ziii magistrați din mediul rural din provincia Moesia Inferior. Autorul conchide că nu putem așeza pe aceeași treaptă liderii comunităților rurale cu cei ai comunităților urbane întrucât există diferențieri clare între aceștia.

În articolul denumit *Aspecte ale romanizării în mediul rural din Scythia Minor (sec. II–III p. Chr.)*, p. 233–242, este semnat de Octavian Bounegru. Acesta își îndreaptă atenția asupra problematicii fenomenului de romanizare în mediul rural din teritoriul amintit urmărind, în primul rând, informațiile de ordin epigrafic, cât și sursele arheologice. Autorul, trecând în revistă numele tuturor așezărilor rurale menționate epigrafic în Scythia Minor, deosebește patru tipuri de așezări vicane, pe baza analizei toponimice. O. Bounegru conchide că implementarea structurilor administrative romane în mediul rural din Dobrogea

este cât se poate de evidentă, iar numărul de așezări rurale este destul de mare în raport cu teritoriul studiat. În același timp se poate observa că aceste așezări rurale se grupează în jurul fostelor colonii grecești, iar pe linia Dunării numărul lor este vizibil mai mic.

Secțiunea: *Aspecte lingvistice ale romanizării* se deschide cu articolul semnat de Ana-Maria Mișu și Luminița Botoșineanu, intitulat *Fondul latin al românei. Romanizarea și apariția unui nou sistem lingvistic* (p. 245–254), în autoarele urmăresc atât fondul latin al limbii române cât și structura gramaticală a acesteia. Un alt punct asupra căruia se concentrează articolul analizat este acela al individualizării limbii romane în cadrul limbilor romanice pentru a încheia cu trecerea în revistă a semanticii termenilor moșteniți din latină.

O problemă mai deosebită și anume prezența elementelor lexicale vechi germanice păstrate în limba română este abordată, așa cum ne-a obișnuit în ultimii ani, de către Adrian Poruciu în articolul intitulat – *Faza timpurie a relației România-Germania reflectată la nivelul elementelor lexicale vechi germanice păstrate în limba română* (p. 255–275). Autorul își începe demonstrația prin a trece în revistă cercetătorii care s-au ocupat, în trecut, de această problemă pentru ca, mai apoi, să prezinte în ordine cronologică aspectele istorico-lingvistice ale subiectului propus spre dezbatere. În epilogul demonstrației sale autorul afirmă că s-au acumulat suficiente informații, lingvistice, istorice și arheologice, care să sprijine existența în limba română a elementelor vechi germanice cu observația că „mai este nevoie de încă multe asemenea articole pentru a convinge comunitatea academică de existența numeroaselor vechi germanisme ale limbii române”.

Volumul se încheie cu o bogată listă bibliografică (p. 277–321) ce cuprinde titlurile folosite de autori, cu privire specială la problema abordată de cei care au contribuit cu articole/studii la acest volum.

În încheiere consider că apariția acestei lucrări este deosebit de utilă și de bine venită pentru cei ce se ocupă de studiul romanizării în diversele regiuni ale fostului Imperiu roman. Ne surprinde faptul că nu există un capitol de concluzii și observații finale, care ar fi fost utile și necesare, capitol în care organizatorii și diriguitorii acestui sensibil act de cultură să marcheze contribuția lui concretă la istoriografia complexă a ceea ce numim „romanizare”.

Înclin să cred că scopul acestui volum a fost atins, iar prin prezentarea noilor concepții se poate facilita o mai bună înțelegere a complexului proces de aculturație și de integrare a provinciilor în Imperiul Roman.